

Laura van Hasselt, *Geld, geloof en goede vrienden. Piet van Eeghen en de metamorfose van Amsterdam 1816-1889* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2023). 303 pp. ISBN 9789463822473.

DOI: 10.52024/tseg.18840

Het proefschrift van Laura van Hasselt gaat over Christiaan Pieter van Eeghen (1816-1889), een telg uit de vooraanstaande doopsgezinde handelsfamilie Van Eeghen uit Amsterdam. De schrijfster noemt hem consequent bij zijn roepnaam Piet. Haar boek is geen biografie in de strikte zin van het woord. Zoals zo vaak bij negentiende-eeuwse zakenlieden zijn er maar weinig persoonlijke documenten. Hij werd firmant van het oude handelshuis Van Eeghen & Co. Van Eeghens rol als koopman, assuradeur en bankier komt natuurlijk wel ter sprake, maar het centrale thema van het boek is de bijdrage die Piet van Eeghen leverde aan diverse sociale en culturele instellingen in Amsterdam. Zijn meest blijvende project zou het Amsterdamse Vondelpark worden. Aan de zuidkant van het park zijn zowel de Van Eeghenstraat, als een Van Eeghenlaan een herinnering aan zijn inzet. Piet van Eeghen werd in Amsterdam geboren waar hij zijn hele leven zou blijven wonen. Niettemin heeft hij zowel in zijn jeugd, als later op reizen ter voorbereiding van zijn projecten veel van Europa gezien.

Van Eeghen trouwde in 1842 met Cato Huidekoper, een dochter van de welgestelde, doopsgezinde burgemeester van Amsterdam. Daarmee was zijn positie binnen de kleine en gesloten toeliet van Amsterdam verzekerd. Het echtpaar zou twaalf kinderen krijgen (ook toen een flink aantal), van wie er drie vroeg zouden overlijden. Het echtpaar zou uiteindelijk Herengracht 495 betrekken. Een fors grachtenpand, maar wie het opzoekt in de Amsterdamse Bevolkingsregisters ziet dat de woning behoorlijk vol was met inwonende familieleden, een groeiende kinderschaar en inwonend dienstponeel (er was bijvoorbeeld een inwonende palfrenier). Toen Cato 1879 overleed, bleven de zes inwonende dochters er wonen om voor hun vader te zorgen.

Joden, rooms-katholieken en doopsgezinden waren tot de Emancipatie in 1796 (op bladzijde 225 staat 1795) uitgesloten van deelname aan het stedelijk bestuur. Dat was alleen voorbehouden aan gereformeerde mannen. Maar terwijl rooms-katholieken en doopsgezinden hun godsdienst beoefenden in schuilerkerken, was de Joods-Portugese synagoge een groot majestueus gebouw en heel zichtbaar. Doopsgezinden zorgden voor hun arme geloofsgenoten en er

waren charitatieve instellingen. Pronkzuchtige consumptie behoorde niet tot de habitus van doopsgezinden.

Tot de jaren vijftig van de negentiende eeuw was Amsterdam een vervallen stad met veel armoede. In 1832 brak een cholera-epidemie uit in diverse steden, ook in Amsterdam (zie P.D. 't Hart, *Utrecht en de Cholera 1832-1910* (1990)). Erbarmelijke huisvesting en slechte hygiënische omstandigheden waren belangrijke oorzaken. Piet van Eeghen nam daarom het initiatief voor betere sociale woningbouw. Zijn plannen waren succesrijk, maar eigenlijk was het een druppel op een gloeiende plaat, ook al omdat het gemeentebestuur zich afzijdig hield. Bij al zijn projecten hield Van Eeghen zich op de achtergrond, zoals ook hier. Een ander succesrijk project was de oprichting van een modern ziekenhuis. De omstandigheden in de twee gemeentelijke ziekenhuizen waren niet te vergelijken met een ziekenhuis zoals we die nu kennen. Ze waren toen ook slechter dan in andere Europese steden. Opleidingen voor verplegers en verpleegsters bestonden niet. Er werden allerlei plannen bedacht voor verbetering, onder andere door de arts Jan Pieter Heije. De oprichting van een nieuw ziekenhuis verliep moeizaam. En er kwam concurrentie van katholieke zijde. De zusters van het St. Bernardus gesticht waren zo overmoedig om ook niet-katholieke patiënten op te nemen. Dat wekten wantrouwen bij de protestanten. De Vereeniging voor Ziekenverpleging was het protestantse antwoord op het St. Bernardus. Het ziekenhuis werd aan de Prinsengracht gebouwd en kende een opleiding voor verpleegsters die intern waren ondergebracht.

Niet alle projecten slaagden. In 1846 had Van Eeghen de Vereeniging tot Opbeuring van Boetvaardige Gevallene Vrouwen opgericht. Het was de bedoeling dat prostituees een opleiding tot dienstbode zouden krijgen. Dit was duidelijk een oplossing bedacht door mannen, die inwonende dienstbodes hadden, maar waarschijnlijk geen idee hadden wat voor lange dagen ze maakten, wat voor dienstvaardigheid werd vereist en hoe onvrij en soms eenzaam hun positie was.

In de jaren van zeventig van de negentiende eeuw moderniseerde Amsterdam in hoog tempo en kwam cityvorming op gang (Michiel Wagenaar, *Amsterdam 1876-1914* (1990)). Met deze nieuwe ontwikkelingen had Van Eeghen nog weinig van doen. Ook was er een verschuiving te zien van lokaal beleid naar nationaal beleid. Daarmee veranderde de positie van Piet van Eeghen. Dat is goed te zien bij de tot stand komen van het Rijksmuseum. Hij was wel betrokken bij de plannen voor zo'n museum, maar uiteindelijk werd de bouw een nationale aangelegenheid waarbij zijn invloed nihil was.

Het proefschrift van Laura van Hasselt valt te prijzen wegens de degelijke beschrijvingen van de ontwikkelingen van een aantal projecten geïnitieerd door de doopsgezinde Christiaan Pieter van Eeghen die een uitstekend netwerker was. Binnen Amsterdam was het netwerk van Van Eeghen onovertroffen, maar in Den Haag speelde hij weinig klaar, meent de schrijfster. Hij was een harde werker met een groot vermogen om zich te concentreren. ‘Het is bijna onvoorstelbaar hoeveel taken hij wist te combineren, in een tijd dat internet en telefoon nog niet waren uitgevonden’, schrijft Van Hasselt (p. 168). Misschien juist wel daarom. Informatie-uitwisseling met een postbezorging van drie keer per dag of briefjes bezorgd door dienstbodes of loopjongens werkte heel goed, en leverde meer rust op. En niet te vergeten: iedereen woonde vlak bij elkaar, terwijl werk en privé minder waren gescheiden dan nu.

Hoe uniek was Van Eeghen? De arts Sarphati en de bankier Wertheim hebben in Amsterdam ook projecten ondernomen en zulke zakenlieden zijn ook in andere steden te vinden. Dat vergelijkende perspectief mis ik een beetje. Opvallend is de tegenstelling tussen burgerinitiatieven en de terughoudendheid van het gemeentebestuur van Amsterdam. In Rotterdam was dit heel anders. Jammer is dat een iets theoretischer beschouwing daarover ontbreekt. Studies over negentiende zakenlieden blijven schaars en Laura van Hasselt voegt daar een vlot geschreven studie aan toe die aanzet tot nadenken over de betekenis van burgerinitiatieven tegenwoordig.

Huibert Schijf, Emeritus Universiteit van Amsterdam

Frans Grijzenhout (red.), *Kunst, kennis en kapitaal. Oude meesters op de Hollandse veilingmarkt 1670-1820* (Zutphen: Walburg Pers, 2022). 360 pp. ISBN 9789462499317.

DOI: 10.52024/tseg.18841

Dit fraai uitgegeven boek onder redactie van Frans Grijzenhout biedt een vlot geschreven en toegankelijke collectie van essays over de Hollandse veilingmarkt tijdens de lange achttiende eeuw, opgesmukt met eigentijdse illustraties en voorzien van een uitvoerig bronnenapparaat. Tijdens de achttiende eeuw namen kunstveilingen een hoge vlucht in de Republiek, met een steeds toenemende frequentie van openbare verkopen waarin grote aantallen schilderijen van hand